

С целью отбора безвирусных клонов, а также оценки фитовирусологического состояния насаждений и определения проблемных технологических звеньев проверен растительный материал из маточников малины и ежевики трёх областей Украины. Тестирование на наличие 12 вирусов и одной фитоплазмы проводили с применением лабораторных методов ИФА и ОТ-ПЦР. Общая инфицированность исследованного материала составляла 31,6 %. Были обнаружены лишь 4 патогена, в том числе 3 вируса (ВКПМ, ВМР, ВХЖМ) и одна фитоплазма. Самым распространенным оказался неповирус мозаики резухи (28 %). Впервые выявлен вирус хлороза жилок малины. Учитывая распространение ВХЖМ и ВМР, самое проблемное фитовирусологическое состояние теперь наблюдается в Житомирской и Львовской областях. Проанализированы возможные пути интродукции вируса ВХЖМ и совершенствования технологий размножения для предупреждения распространения вирусных заболеваний в маточниках подопытных растений малины и ежевики.

Ключевые слова: маточное насаждения, вирусы, распространенность, идентификация, диагностика.

Одержано редколегією 21.04.19

DOI: 10.35205/0558-1125-2019-74-160-170

УДК 339.13.017: 634.1.076: 634.7

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПЛОДІВ І ЯГІД В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

І.А. САЛО, доктор економічних наук

О.П. ПОПОВА, кандидат історичних наук

Український інститут експертизи сортів рослин,

Київ, вул. Генерала Родімба, 15, e-mail: inna_salo@ukr.net

Проаналізовано рівень виробництва плодів і ягід різними сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення. Останні відіграють основну роль у забезпеченні потреб населення у плодово-ягідній продукції, хоч вона вважається неконкурентоспроможною на світовому ринку. Головними причинами діяльності господарств населення є можливість забезпечувати власні потреби у плодах і ягодах, а також отримувати при продажу додатковий дохід, що особливо актуально за низької купівельної спроможності покупців. Охарактеризовано структуру, тенденції, вартість експортно-імпорتنних поставок продукції, особливості митно-тарифного регулювання в умовах адаптації до вимог Угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС.

Ключові слова: ринок, плоди, ягоди, категорії господарств, виробництво, імпорт, експорт, митні тарифи.

Під час формування Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з країнами Європейського Союзу (ЄС) актуальним є визначення ефективності розвитку продовольчого ринку, зокрема, ринку плодів і ягід з огляду на глобальні політико-економічні зміни. Головними є питання вітчизняного виробництва, забезпечення потреб населення плодючою продукцією та зовнішня торгівля.

Економічні дослідження в галузі садівництва, а також вітчизняного ринку плодово-ягідної продукції проводили Л.П. Смирченко, П.Г. Шитт, В.В. Юрчишин, Д.Ф. Чухно, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко, О.Ю. Єрмаков, В.А. Рудьєв, І.А. Сало, Г.М. Сатіна, Т.А. Маркіна, Л.А. Костюк та ін. Однак недостатньо розкритим залишається питання функціонування та подальшого розвитку українського ринку з огляду на зміну законодавчої бази, зокрема, щодо митно-тарифного регулювання, умов торгівлі та зовнішньоторговельних зв'язків, інфляційно-девальваційні процеси тощо.

Мета наших досліджень – розкрити особливості функціонування та розвитку українського ринку плодів і ягід в умовах глобальних політико-економічних змін.

Методика. Основою пошуку служив методологічний базис досліджень з актуальних проблем розвитку аграрного сектору економіки та ринку [1].

Результати. Ефективність розвитку будь-якого окремого ринку з структури продовольчого (в т. ч. плодів і ягід) залежить, у першу чергу, від потенційних можливостей забезпечувати населення якісною продукцією за рахунок власного виробництва. Роль різних типів виробників у забезпеченні потреб населення істотно різниться. Особливе місце вже протягом тривалого періоду серед товаровиробників плодів і ягід відводиться господарствам населення. В середньому за 2014-2018 рр. вони вирощували 82 % (1754,8 тис. т) (табл. 1). Водночас виробництво у сільськогосподарських підприємствах у 2018 році скоротилося порівняно з 1990 майже у 2,4 раза – до 551,5 тис. т. Це пояснюється тенденцією перевищення площ вибуття насаджень над закладанням молодих садів, а також наявністю значних площ під старими плодовими насадженнями (більше 25 тис. га).

У 2018 р. обсяг виробництва плодів і ягід усіма категоріями господарств збільшився порівняно з 2014 на 28,4 % за рахунок підвищення врожайності в господарствах населення на 21,2 % – до 13,6 т/га та сільськогосподарських підприємствах в 1,7 раза – до 10,8 т/га. Зростання рівня виробництва у 2018 році досягнуто, завдяки рекордному врожаю яблук – 1,5 млн. т (у сільськогосподарських підприємствах 0,5 і в господарствах населення 1,0 млн. т), що в 1,4 раза більше за 2017 р. Так, через сприятливі природно-кліматичні умови у 2018 році врожайність яблуні в усіх категоріях господарств становила 16,0 т/га, що більше за попередній на 35,7 %.

Площі плодоносних садів у сільськогосподарських підприємствах зменшилися в 1,2 раза (до 50,7 тис. га), а в господарствах населення в середньому за 2014-2018 рр. склали 147,4 тис. га (73,0 %). Урожайність плодючих насаджень у сільськогосподарських підприємствах коливається від 5-6 до 7-11 т/га в роки, більш сприятливі за погодними умовами. Значне її зниження пояснюється недотриманням вимог агротехніки вирощування плодів і ягід, зокрема, при внесенні мінеральних та органічних добрив, захисті рослин від шкідників та хвороб, інфляційними процесами в країні – ціни на паливо, добрива та отрутохімікати істотно підвищилися. Однак для розширення місткості ринку та повноцінного забезпечення потреб населення якісними плодами і ягодами, відповідно до раціональних норм споживання, розширення експортних поставок і переорієнтації

1. Показники виробництва плодів і ягід у розрізі категорій господарств України

Роки	Усі категорії господарств	у тому числі			
		сільськогосподарські підприємства	% до всіх категорій господарств	господарства населення	% до всіх категорій господарств
Площа плодоносних насаджень, тис. га					
2014	209,9	61,8	29,4	148,2	70,6
2015	206,0	74,8	36,3	147,8	71,7
2016	196,7	51,0	25,9	145,7	74,1
2017	198,5	51,2	25,8	147,3	74,2
2018	198,5	50,7	25,5	147,8	74,5
Урожайність, т/га					
2014	95,2	5,4	67,2	11,3	118,2
2015	10,5	5,4	51,4	11,8	112,7
2016	10,2	7,3	71,1	112,2	110,1
2017	10,3	6,5	62,9	11,6	112,9
2018	12,9	10,8	83,7	13,6	105,7
Валовий збір, тис. т					
2014	1999,0	444,2	22,2	1667,1	83,4
2015	2152,8	332,0	15,4	1741,1	80,9
2016	2007,4	370,5	18,5	1636,8	81,5
2017	2048,0	333,8	16,3	1714,3	83,7
2018	2566,2	551,5	21,5	2014,7	78,5

Джерело: розраховано за даними Держстату України [<http://www.ukrstat.gov.ua>].

статусу країни – постачальника сировини на постачальника готової продукції особливо важливе значення має розвиток промислового садівництва.

Причинами стійкості вирощування плодів і ягід господарствами населення в умовах економічної нестабільності можна вважати [2, 3]:

- нерозвиненість ринкової інфраструктури сільської місцевості, високий рівень безробіття, обмеженість у фінансових ресурсах змушують селян задовольняти по можливості свої харчові потреби за рахунок власного виробництва, використовуючи при цьому примітивні знаряддя праці та, по суті, дешеву робочу силу членів родини; так, за даними анкетних обстежень, проведених І.В. Свиноусом, у 97 % обслідуваних господарств виробництво продуктів харчування здійснюється для власного забезпечення та продуктової допомоги родичам, які живуть у місті і лише у 3 % це спосіб отримати додатковий заробіток;

- можливість отримати додатковий дохід, продаючи надлишок плодів чи ягід, котрі на думку вітчизняних споживачів, є більш якісними, ніж у промислового виробництва, оскільки містять менше залишків хімічних речовин, шкідливих для людського організму;

- менша залежність господарств порівняно із садівницькими підприємствами від змін у цінній ситуації на ринку плодово-ягідної продукції, цін на засоби захисту рослин та паливо, кредитів, необхідності страхування, державної фінансової підтримки і, врешті решт, від імовірності втратити урожай через несприятливі погодні умови; останнє пояснюється тим, що

плодові сади розташовані, як правило, поблизу житла їх власників, що дає можливість постійно контролювати стан плодоягідних насаджень і доглядати за ними, економлячи свій час.

Таким чином, господарства населення працюють здебільшого за принципом самофінансування і без значних капітальних вкладень. Вони менш залежні від подорожчання енергоносіїв та інших матеріально-технічних ресурсів, бо в них переважає ручна праця, котра не враховується при визначенні доцільності й ефективності їх господарської діяльності. Реалізація плодів і ягід забезпечує населенню певний додатковий дохід, що досить важливо при його низькому платоспроможному попиті.

В цілому роль господарств населення у виробництві плодово-ягідної продукції при кризовій ситуації в галузі садівництва надзвичайно важлива. Адже, по суті, вони виконують основну функцію – забезпечують споживачів продуктами, переважно тими, що традиційно вирощувалися здавна: серед плодів зерняткових культур – яблука і груші, кісточкових – сливи, вишні, черешні, абрикоси, горіхоплідних – грецькі горіхи. Здійснюється це, як правило, без будь-якої державної підтримки, яка на сьогоднішній день для господарств населення, що займаються вирощуванням плодів і ягід як для власного споживання, так і продажу залишається тільки на папері через нестачу бюджетних фінансових ресурсів і, можливо, навіть невизнання стратегічної важливості цієї ланки виробництва.

Продукція, вироблена цими господарствами, на ринку вважається неконкурентоспроможною в рамках угод СОТ і ЄС. У промислових підприємствах можна впровадити належний контроль за якістю на всіх етапах вирощування, переробки та збуту, а в господарствах населення це зробити практично неможливо. Навіть якщо вироблені продукти відповідають вимогам до їх якісних показників, відсутній механізм контролю якості, насамперед, ускладнений наявністю великої кількості виробників. Це, звичайно, негативний чинник, адже він може призвести до збільшення негативного сальдо зовнішньоторговельної діяльності і частки імпортних поставок плодів і ягід у споживанні населенням і як результат концентрації основних доходів в іноземних постачальників цієї продукції та посередників. Однак незалежно від цього, господарства населення займають свою нішу на вітчизняному ринку плодово-ягідної продукції та значно впливають на формування пропозиції, попиту і цінову ситуацію.

На товарність указаних господарств робить вплив ряд чинників: загальний стан економіки країни, ринкова кон'юнктура, типи господарства та населеного пункту, трудовий потенціал, рівень ресурсозабезпеченості і середньодушових сукупних витрат, побутові умови життя, наближеність до міст, розвиток транспортної інфраструктури тощо. В цілому загальний рівень товарності плодів і ягід у господарствах населення становить до 30 %.

Наразі особливу увагу необхідно звертати на організацію закупівлі продукції в селян. До 90-х років плоди і ягоди з господарств населення закуповувалися споживчою кооперацією, а незначну частину реалізовували на ринку. Вже починаючи з указаних років, основну масу їх продукції почали реалізовувати безпосередньо на ринку. Після прийняття Указу Президента України «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» в країні активізувався процес розбудови ринкової інфраструктури, зокрема, що важливо для швидкого збуту плодів і ягід, кількість оптових плодоовочевих ринків, заготівельних пунктів і виставок-ярмарків істотно збільшилась. Було також створено систему моніторингу цін, що має особливе значення для ефек-

тивного функціонування дрібнотоварних виробників та обслуговуючих кооперативів, які можуть краще використовувати складські приміщення, переробні та інші потужності [4, с. 354]. Однак кількість усіх складових інфраструктури аграрного ринку залишається недостатньою. Чимало структур, які, хоч і були створені як кооперативні, стали функціонувати як комерційні, зокрема ті, що займалися закупівлею та збутом сільськогосподарської продукції.

Об'єднання товаровиробників для створення власних, підконтрольних їм структур агробізнесу повинні стримувати експансію та обмежувати ринкову владу посередників. Такий шлях формування аграрного ринку називають кооперативним, і він є надбанням практично всіх розвинених країн світу. На думку В.В. Зіновчука, поширення неприбуткових обслуговуючих кооперативів дозволяє направити вектори формування інфраструктури аграрного ринку «знизу доверху», тобто покласти в основу цього процесу ініціативу сільськогосподарських товаровиробників [5, с. 575]. Однак поширення посередницького бізнесу в Україні вийшло з меж ефективного регульованого впливу. Посередництво стало вигідною справою з погляду інвестицій, оскільки забезпечує швидкий оборот капіталу, відносно низький підприємницький ризик, високий рівень прибутковості.

В нашій країні створення обслуговуючих кооперативів у постачальницько-збутовій сфері з метою ефективною реалізації плодів і ягід селянськими господарствами та зменшення участі посередницьких структур має особливо важливе значення. Наприклад, у США сформувалися три типи обслуговуючих кооперативів: збутові, що сприяють реалізації сільськогосподарської продукції, постачальницькі – займаються забезпеченням матеріально-технічної бази та сервісні, котрі охоплюють страхування, кредитування, меліорацію, транспортне обслуговування тощо. Більшість створених кооперативів є багатофункціональними. У Німеччині постачальницько-збутові послуги поєднуються з кредитуванням. У Франції функціонує до 4000 кооперативів, які займаються переробкою, постачанням і збутом продукції, вирощеної фермерами, практично 90 % яких входять у кооперацію [6, с. 22].

На нашу думку, поєднання маркетингу та кооперування є оптимальним варіантом для ефективного виробництва та збуту плодів і ягід господарствами населення. Адаже одним з найважливіших досягнень обслуговуючих кооперативів є можливість отримання товаровиробниками прибутку не лише від власної діяльності, а й від інших ланок маркетингового ланцюга – заготівлі, переробки, зберігання, пакування, транспортування та реалізації плодоягідної продукції.

Зважаючи на особливості функціонування продовольчого ринку, зміну кон'юнктури, значну роззосередженість основних виробників сільськогосподарської продукції, зокрема, плодів і ягід – господарств населення, що домінують у формуванні пропозиції, є необхідність підтримки їх розвитку державою. Наразі відповідні органи державної влади й управління практично самоусунулися від виконання покладених на них функцій щодо управління, консультування та підтримки діяльності господарств населення. Останні виробляють в Україні більше 50 % сільськогосподарської продукції. Проте, як зазначає Б.Й. Пасхавер, вони продовжують залишатись, як і за радянських часів, серед сільськогосподарських виробників «пасинками». Він акцентує увагу на необхідності посилення уваги до цих господарств з боку державних структур і науки. М.Д. Кондратьєв також зазначав потребу в державному регулюванні і, що дуже важливо, пов'язував його успіх з можливістю передбачення (прогнозу) ринкових процесів та врахування тенденцій ринкової економіки [7, с. 146].

Державна підтримка особистих селянських господарств, згідно із Законом України «Про особисте селянське господарство», повинна здійснюватися відповідно до розроблених державних і обласних програм їх розвитку за рахунок державного та місцевих бюджетів. Такі програми наразі в Україні відсутні, а відтак фінансова підтримка з боку держави практично не надається.

За кордоном фінансова підтримка сільськогосподарських виробників здійснюється у прямій чи непрямій формах. Наприклад, у Польщі це відбувається в обох напрямках – у прямій формі у 2007-2013 рр. така підтримка склала 40 (29 млрд. грн.), а в непрямій 60 % (43 млрд. грн.). Розмір її переглядається щорічно, а державне фінансування надається, в т.ч. в такому напрямі – державні дотації на садіння дерев – 1075-1475 євро на 1 га (в залежності від конфігурації території та виду дерев). Аналогічно є підтримка в Російській Федерації та Республіці Білорусь [2, с. 26].

Для подальшої стабілізації виробництва плодів і ягід господарствами населення першочерговим завданням є забезпечення державою соціального розвитку села відповідно до Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [8]. Зокрема, у ньому зазначається, що високий рівень соціально-економічного розвитку в сільській місцевості є основною умовою продовольчого та сировинного забезпечення республіки, її економічної незалежності. При цьому в ст. 5 чітко вказується на те, що розмір державних інвестицій, котрі спрямовуються на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери села та агропромислового комплексу має становити не менше 1 % від вартості валового внутрішнього продукту України. Про різнопланову державну підтримку особистих селянських господарств йдеться також у ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р., № 742-IV [9].

Застосування режиму Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та Європейським Союзом сприяє змінам в нашій країні у правовому та адміністративному режимі експорту вітчизняної продукції рослинництва на ринок країн ЄС в рамках положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка набрала чинності в повному обсязі з 1 вересня 2017 р. Так, відбулися зрушення не лише у політиці, а, перш за все, у формуванні економічної стабільності і розвитку зовнішньоторговельної діяльності. Лише за графіком виконання зобов'язань щодо приведення українського законодавства до відповідності з нормами ЄС у сільському господарстві необхідно протягом 10 років гармонізувати 44 нормативних акти [10]. Тому для встановлення напрямку подальшого розвитку українського ринку плодів і ягід в умовах глобальних змін необхідно визначити вплив цих реформ на формування його кон'юнктури. З огляду на приєднання України до Програми ЄС «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (2014-2020)» ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств буде значною мірою залежати від того, на скільки швидко вони адаптуються до умов ведення бізнесу з країнами ЄС. Адже вітчизняний товаровиробник на досить захищеному європейському ринку повинен мати конкурентні переваги своєї продукції не тільки за якістю, а й за ціною.

Вимоги Угоди про створення ПВЗВТ передбачають поступове скасування митних тарифів, безмитний доступ до аграрного ринку ЄС у межах встановлених квот, гармонізацію вітчизняних законів, норм, стандартів і регламентів із західноєвропейськими. Слід зауважити, що Європейський Союз уже запровадив для України режим автономних торговельних преференцій – одностороннє скасування

ня ввізних мит, яке стосується 83,4 % сільськогосподарських товарів і харчової продукції, в т.ч. плодів і ягід, що імпортуються ЄС з нашої республіки [11]. З огляду на це необхідно визначити видову структуру їх експорту та імпорту, географію збуту, особливості митно-тарифного регулювання.

В середньому за 2014-2018 роки серед експортних поставок плодоягідної продукції більшу частку (31,5 % – 21,3 тис. т) становили зерняткові плоди, переважно яблука (97,7 %) і горіхи (53,8 % – 34,3 тис. т), з останніх 99,9 % – грецькі (табл. 2). Варто відмітити, що товарні партії яблук на експорт цілком формуються сільськогосподарськими підприємствами. Водночас господарства населення є основними виробниками грецьких горіхів (у 2018 р. 99,0 %, або 125,9 тис. т). Посередники закупають їх і формують партії для експорту, як правило, у вигляді сировини для подальшої переробки. У перспективі дрібні господарства не можуть бути інтегрованими у світовий та європейський ринки. Вони неспроможні формувати масштабні партії товарної пропозиції плодів чи ягід, вироблена ними продукція є неконкурентоспроможною за стандартами, цінами, якістю, відсутня також маркетингово-логістична діяльність.

Слід зазначити, що у 2018 році експорт плодів і ягід збільшився порівняно з 2014 в 1,7 раза (до 93,3 тис. т). Основною причиною розширення вивозу плодів в указаному році є значний урожай яблук в Україні. Їх експортні поставки

2. Експортно-імпортні поставки плодів і ягід України

Продукція	Роки						Структура, %	Індекс 2018 р. до 2014 р.
	2014	2015	2016	2017	2018	в середньому за 2014-2018		
Експортні поставки, тис. т								
Горіхи	31,1	28,7	40,0	30,9	41,0	34,3	53,9	1,3
Банани	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,4
Фініки, ананаси	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9
Цитрусові	0,0	0,0	0,1	0,0	0,4	0,1	0,2	37,2
Яблука, груші, айва	20,2	5,3	14,4	23,7	42,9	21,3	33,5	2,1
Абрикоси, вишні, черешні, персики, сливи і терен	2,2	0,9	1,9	11,7	4,0	4,1	6,5	1,8
Ягоди	0,6	1,4	6,0	5,9	4,9	3,8	5,9	8,0
Всього свіжих плодів і ягід	54,1	36,3	62,4	72,3	93,3	63,7	100,0	1,7
Імпортні поставки, тис. т								
Горіхи	6,5	2,8	3,8	5,1	6,5	4,9	0,8	1,0
Банани	215,1	145,8	192,0	238,3	250,9	208,4	32,8	1,2
Фініки, ананаси	10,8	6,1	9,5	12,6	19,2	11,7	1,8	1,8
Цитрусові	328,1	232,1	291,6	265,5	337,9	291,0	45,9	1,0
Яблука, груші, айва	51,8	58,7	28,9	42,3	4,4	37,2	5,9	0,1
Абрикоси, вишні, черешні, персики, сливи і терен	48,2	19,2	29,6	38,1	26,3	32,3	5,1	0,5
Ягоди	41,3	33,4	53,6	54,7	62,7	49,1	7,7	1,5
Всього свіжих плодів і ягід	701,8	498,1	608,9	656,8	708,0	634,7	100,0	1,0

Джерело: розраховано за даними FAO [<http://faostat.fao.org/>].

зросли в 1,8 раза – до 42,4 тис. т. В цілому їх вартість у 2018 р. становила 3922 млн. грн., в т.ч. грецьких горіхів – 81,3 (3187 млн.), яблук – 10,4 % (408 млн.). Ціна на імпортовані яблука зросла в тому ж році порівняно з 2017 у 3 рази – 22 грн./кг (1,24 дол. США), а на грецькі горіхи у 2 – 115,4 грн./кг (4,2 дол. США). Це підтверджує прогрес інфляційно-девальваційних процесів в країні (курс долара США по відношенню до гривні у 2014 р. складав 11,88 грн., а вже у 2018 – 27,20, що у 2,3 раза більше) [12].

Об'єктивно необхідний імпорт (цитрусові та банани) в середньому за 2014-2018 роки становив 511,1 тис. т. Це – 80,5 % загального імпорту плодів і ягід. Його вартість склала 8,4 млрд. грн., або 78,3 % вартості всіх імпорتنних поставок.

Вартість експорту плодів країнам ЄС у 2018 р. становила 152,9 млн. дол., що на 10 % більше, ніж у 2017 р., або 4 % загальної вартості вивезених продуктів рослинного походження. Вартість імпорتنних поставок в Україну у 2018 р., навпаки, знизилася на 22 % порівняно з попереднім роком. Вона була нижчою за вартість експорту у 2 рази (склала 75,3 млн. дол.). Це пояснюється перенасиченням європейського ринку яблуками у 2018 р. Того ж року 46 % (19,4 тис. т) яблук реалізовано в Білорусь. Грецькі горіхи постачалися переважно у Францію, Грецію, Ірак, Туреччину, Азербайджан – 58,0 % (23,8 тис. т). Частка країн ЄС у вартості експорту за товарною групою 08 – істівні плоди і горіхи – становила до 33,4 %. Основними постачальниками імпортованих плодів на внутрішній ринок в останні роки були переважно країни Європи та Азії. Частка вартості вищеназваних країн, що постачають плодіву продукцію на внутрішній ринок України, склала 7,2 %.

Згідно з Угодою наша країна зобов'язалася з моменту набуття нею чинності змінити середню діючу ввізну тарифну ставку на агропродовольчу продукцію з 9,24 до 6,77 %. Створення ЗВТ між Україною та ЄС відбуватиметься поступово – протягом 10 років. На 11-й середня ставка мита має знизитися до 1,38 % [13].

На сьогодні обкладання ввізним митом при ввезенні плодів і ягід на територію України здійснюється відповідно до її Митного кодексу за ставками, затвердженими Законом України «Про Митний тариф України», який набув чинності з 1 січня 2014 р., згідно зі ст. 3 [14]. До цього чинним був Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» № 676-17 від 17.12.2008 р., згідно з яким ввізні тарифи на плодіву та ягідну продукцію знизилися після вступу України до СОТ [15]. Нові тарифи на них відповідно до діючого законодавства у 2014 році не змінилися.

Очікується, що із зростанням масштабів вітчизняного виробництва експортні поставки плодів у 2020 р. становитимуть до 0,2 млн. т і формуватимуться переважно за рахунок яблук і грецьких горіхів [16]. Географія збуту плодоягідної продукції поступово змінюватиметься на користь країн Західної Європи. Зокрема, яблука користуються високим попитом у Німеччині, Іспанії, котрі є членами ЄС.

У 2020 році на ринку плодів і ягід передбачається збільшення обсягів імпорту до 0,8 млн. т. За рахунок імпорتنних поставок загальна пропозиція формуватиметься на 30-35 %, при чому через високий попит нульові тарифні ставки ввозу складатимуться головним чином з плодів об'єктивно необхідного імпорту. Поставки з боку імпортерів зерняткових, кісточкових плодів та ягід практично не зміняться, оскільки Україна відзначається високим потенціалом вирощування майже всіх їх видів.

Висновки. За даними наших досліджень, рівень виробництва плодово-ягідної продукції господарствами населення та її продуктивність значно випереджають такі показники на промислових підприємствах, що свідчить про високий потенціал цієї категорії господарств у перспективі. Не зайве відмітити, що такий розвиток відбувається практично без якоїсь істотної державної підтримки та залучення додаткових трудових ресурсів чи особливого стимулювання. Однак для повноцінного задоволення потреб споживачів у плодах і ягодах протягом усього року необхідне відповідне законодавче регулювання щодо створення обслуговуючих кооперативів, які б здійснювали оптову закупівлю продукції в населення у період масового плодоношення та за домовленістю і надалі реалізовували через оптову чи роздрібну мережу. Це дало б змогу легалізувати товаропотоки плодів і ягід, контролювати і забезпечувати відповідну якість при надходженні на ринок, сприяло б прозорому формуванню цін і зростанню доходів населення. Вважаємо, що у продовольчому забезпеченні господарства населення та садівницькі підприємства повинні мати рівноцінне значення.

З формуванням ПВЗВТ у перспективі до 2020 р. очікується незначне розширення експортно-імпорتنих поставок плодів і ягід. Експорт формуватиметься переважно за рахунок яблук і грецьких горіхів, а імпорт – цитрусових і бананів. Географія збуту поступово змінюється на користь країн Західної Європи. Митні тарифи на основні види плодово-ягідної продукції залишалися незмінними з 2009 року. Відтак істотного впливу митно-тарифних важелів на формування загальної пропозиції на вітчизняному ринку за рахунок імпортованої продукції не виявлено.

Список використаної літератури

1. Кваша С.М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці. *Економіка АПК*. 2013. № 8. С. 12-21.
2. Кропивко М.М. Основні шляхи стимулювання розвитку господарств населення та їх інвестиційного забезпечення. *Економіка АПК*. 2012. № 6. С. 23-29.
3. Свиноус І.В. Економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств: монографія. К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2010. 414 с.
4. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки. К.: ІАЕ УААН, 2002. 430 с.
5. Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі / [відп. ред. П.Т. Саблук]. К.: ІАЕ УААН, 2002. 730 с.
6. Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК. Ч. 2 / [за ред. П.Т. Саблука та ін.]. К.: ІАЕ УААН, 2001. 321 с.
7. Збарський В.К. Внесок М.Д. Кондратьєва у кооперування селянських господарств. *Економіка АПК*. 2012. № 4. С. 144-148.
8. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990 р. № 400-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/400-12> (дата звернення: 24.04.2019).
9. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 р., № 742-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/go/742-15 (дата звернення: 24.04.2019).

10. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління / під ред. І. Бураковського та В. Мовчан. К.: Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, 2014. 140 с.
11. Створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. – Урядовий портал – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244830558 (дата звернення: 24.04.2019).
12. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період). – URL: www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (дата звернення: 24.04.2019).
13. Зінчук Т.О. Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна-ЄС. *Економіка АПК*. 2015. № 5. С. 79-87.
14. Про Митний тариф України: Закон України від 19.09.2013 р., №584-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/> (дата звернення: 24.04.2019).
15. Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України»: Закон України від 17.12.2008 р., № 676-17. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/> (дата звернення: 24.04.2019).
16. Сало І.А. Розвиток ринку плодів в Україні [монографія]. К.: ННЦ ІАЕ, 2013. 394 с.

UKRAINIAN FRUITS AND SMALL FRUITS MARKET DEVELOPMENT IN THE GLOBALIZATION CONDITIONS

I.A. SALO, Doctor

O.P. POPOVA, PhD

Ukrainian Institute for Plant Variety Examination,

15, General Rodymtsev Str., Kyiv, e-mail: inna_salo@ukr.net

Under the conditions of the formation of the Free Trade zone with the European Union countries the determination of the efficiency of the food market development is actual, in particular, of that of the fruits and small fruits, from the viewpoint of the global political and economic changes. The main Ukrainian manufacturing problem is providing the population needs in the fruits and small fruits products and foreign trade.

The authors have analysed the level of the fruits and small fruits production by various agricultural enterprises and private farms. The latter play the major role in ensuring the population needs in the fruits and small fruits provision even though their production is considered to be uncompetitive in the global market. The principal causes of the private farms activity is the possibility of providing their needs in fruits and small fruits as well as obtaining the additional profit. That is especially actual under the low purchasing population capacity. The structure, tendencies, cost of the production have been characterized as well as export and import supplies, the peculiarities of the customs and tariff regulation in the conditions of the adaptation to the requirements of the Agreement about the Free Trade Zone with the European Union.

It is expected that as the inland production scales increase the fruits export in the

year 2020 will be up to 0.2 mln t and form in the main at the expense of apples and Persian walnuts. The import volume increase up to 0.8 mln t is envisaged. The European Union countries share in the fruits and small fruits export cost is up to 33.4 %. During the latest years the major imported fruits suppliers to the internal market are mainly the countries of Europe and Asia. The share of the above mentioned countries that supply the fruit products to the Ukraine's internal market is 7.2 %. The custom and tariff levers have appeared not to influence the formation of the general proposition on the market at the expense of the imported products. Taking into account the market functioning peculiarities, business environment change, considerable disperse of the main fruits and small fruits producers it is necessary to support their activity by the state. That is observed in the near foreign countries Poland, Russia, Byelorussia.

Key words: market, fruits, small fruits, farms categories, production, import, export, custom tariffs.

РАЗВИТИЕ УКРАИНСКОГО РЫНКА ПЛОДОВ И ЯГОД В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

И.А. САЛО, доктор экономических наук

О.П. ПОПОВА, кандидат исторических наук

Украинский институт экспертизы сортов растений,

Киев, ул. Генерала Родимцева, 15,

e-mail: inna_salo@ukr.net

Проанализирован уровень производства плодов и ягод различными сельскохозяйственными предприятиями и хозяйствами населения. Последние играют основную роль в обеспечении потребностей населения в плодово-ягодной продукции, хотя она считается неконкурентоспособной на мировом рынке. Главными причинами деятельности хозяйств населения являются возможность обеспечивать собственные потребности в плодах и ягодах, а также получать при продаже дополнительный доход, что особенно актуально при низкой покупательной способности населения. Охарактеризованы структура, тенденции, стоимость экспортно-импортных поставок продукции, особенности таможенно-тарифного регулирования в условиях адаптации к требованиям Соглашения о ЗСТ с ЕС.

Ключевые слова: рынок, плоды, ягоды, категории хозяйств, производство, импорт, экспорт, таможенные тарифы.

Одержано редколегією 17.04.2019